

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
گرایش مطالعات منطقه ای

عنوان

استراتژی امنیت انرژی اتحادیه اروپا تا سال ۲۰۲۵

استاد راهنما

دکتر حبیب اله ابوالحسن شیرازی

استاد مشاور

خانم دکتر زهره بالازاده

پژوهشگر

حامد توسلی حجتی

تابستان ۱۳۹۱

تقدیم به

هاله، فرزند صبر و مادر صلح

بانوی سرافراز ایران

سپاسگزاری

از این فرصت استفاده می کنم و از

مادرم که آموزگار اول ابتدایی ام بود و به وی عشق می ورزم،

پدرم که همیشه الگوی من بوده و به وی افتخار می کنم،

همسرم نازنینم که با وجود دو فرزند معصوم، فرصتهای طلائی را در جهت رشد و تعالی من ایجاد

کرد، تشکر و قدردانی کنم.

همچنین از استاد عزیزم دکتر شیرازی که مشوق من برای تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد بودند

و از شخص ایشان بهره های فراوانی برده ام، و نیز به عنوان استاد راهنما، سپاسگزاری کنم. برای ایشان

آرزوی سلامتی توأم با خوشبختی دارم.

از سرکار خانم دکتر بالازاده نیز به خاطر مشاورت در این پژوهش و به یاد کلاسهای صمیمی ایشان،

ممنونم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **حامد توسلی جتی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۱۳۶۰ در رشته مطالعات منطقه ای که در تاریخ ۲۸ تیرماه ۱۳۹۱ از پایان نامه خود تحت عنوان : **استراتژی امنیت انرژی اتحادیه اروپا تا سال ۲۰۲۵** با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی

تاریخ و امضاء

به نام خدا

در تاریخ ۱۳۹۱/۴/۲۸

دانشجوی کارشناسی ارشد حامد توسلی حجتی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره هجده

و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
اطلاعات مربوط به پایان نامه کارشناسی ارشد
دانشکده علوم سیاسی

فرم ب

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی کد واحد ۱۰۱	کدشناسایی پایان نامه:
نام و نام خانوادگی دانشجو: حامد توسلی حجتی	سال و نیم سال اخذ پایان نامه: نیم سال دوم سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰
عنوان پایان نامه: استراتژی امنیت انرژی اتحادیه اروپا تا سال ۲۰۲۵	
نام و نام خانوادگی استاد راهنما: جناب آقای دکتر حبیب اله ابوالحسن شیرازی نام و نام خانوادگی استاد مشاور: سرکار خانم دکتر زهره بالازاده	
تعداد واحد پایان نامه: ۴ واحد تاریخ تصویب پروپوزال: ۱۳۹۰/۳/۱ تاریخ صدور کد شناسایی: تاریخ دفاع از پایان نامه: تاریخ ارائه مقاله:	نمره پایان نامه دانشجو (از ۱۸ نمره) به عدد: ۱۸ به حروف: هجده نمره مقاله دانشجو (از ۲ نمره) به عدد: به حروف:
<p style="text-align: center;">چکیده پایان نامه</p> <p>با توجه به کاهش منابع انرژی های فسیلی و همچنین عدم ثبات در تأمین امنیت انرژی اتحادیه اروپا، مدیران اروپایی را بر آن داشته است تا طی یک سری برنامه های بلند مدت، امنیت انرژی اتحادیه را تأمین نمایند.</p> <p>اعضاء اتحادیه تصمیم گرفته اند، تا «سیاست ۲۰-۲۰-۲۰» را تا سال ۲۰۲۰ پیاده سازی کنند.</p> <ul style="list-style-type: none"> • کاهش ۲۰ درصدی از تولید گازهای گلخانه ای • افزایش ۲۰ درصدی در بهره وری • اختصاص سهم ۲۰ درصدی از انرژی های تجدیدپذیر <p>از جمله استراتژیهای بلندمدت، راه اندازی یکپارچه انرژی است که اتحادیه را قادر می سازد، بسادگی نیاز انرژی یکی از اعضا اتحادیه را از طریق این شبکه تأمین نماید. امکانی که فعلا وجود ندارد.</p> <p>وابستگی شدید به نفت و گاز روسیه و بحرانهای انرژی در سالهای ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ و توقف در تحویل گاز به اوکراین و بلاروس، اتحادیه اروپایی را پیش از پیش نگران کرده است. لذا استراتژی تنوع سازی در میان تأمین کنندگان انرژی در دستور کار قرار گرفته است. خط لوله گاز ناباکو از جمله این مسیرهاست.</p> <p>شاخص «شدت انرژی» بیانگر مصرف انرژی به ازای یک واحد تولید ناخالص داخلی است. اتحادیه اروپا در تلاش است با تدابیر افزایش سطح کارآمدی انرژی، بهره وری را افزایش داده و تولید یک واحد GDP را با انرژی کمتری بدست آورد.</p> <p>اگرچه این سیاستهای بسیار بلندپروازانه به نظر می رسند و ممکن است نتوانند به تمامی اهداف تا سال ۲۰۲۰ دست یابند.</p>	
امضاء استاد راهنما	امضاء مدیر گروه
تاریخ	تاریخ
	امضاء رییس دانشکده
	تاریخ

فهرست مطالب

۱۱	.....مقدمه
۱۲	.....بخش اول: کلیات طرح
۱۳	.....فصل اول: روش شناسی پژوهش
۱۳	.....عین مسأله
۱۴	.....هدفهای پژوهش
۱۴	.....اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن
۱۴	.....سؤالات و فرضیه های پژوهش
۱۵	.....فرضیه پژوهش
۱۵	.....متغیر مستقل و متغیر وابسته
۱۵	.....روش پژوهش
۱۵	.....روش گردآوری اطلاعات و داده ها
۱۵	.....مشکلات پژوهش
۱۶	.....ادبیات پژوهش
۱۶	.....سازماندهی تحقیق
۱۶	.....تعاریف عملی، کلیدی و واژه ها
۱۹	.....فصل دوم: مبانی نظری پژوهش
۱۹	.....تعریف امری و بخشهای آن
۲۰	.....بخش نظامی
۲۰	.....بخش سرتاسری
۲۱	.....بخش اقتصادی
۲۱	.....بخش اجتماعی
۲۲	.....بخش محیط زیست

- ۲۳..... مکتب کپنهاک
- ۲۴..... نظری همگرایی منطقه ای
- ۲۵..... شاخصهای همگرایی
- ۲۸..... نظری وابستگی متقابل
- ۳۱..... بخش دوم: زمینه های اقتصادی پیمایش اتحادی اروپا
- ۳۴..... پیمایش شکل گیری اتحادی اروپا
- ۳۴..... تأثیر دو جنگ جهانی بر اتحاد اروپا
- ۳۵..... جامعه ذغال و فولاد (ECSC)
- ۳۶..... «جامعه اقتصادی اروپا» بی «بازار مشترک»
- ۴۰..... امضای اعلامیه واحده
- ۴۳..... بخش سوم: اتحادی اروپا و انرژی
- ۴۴..... فصل اول: میزان وابستگی اتحادی اروپا به انرژی
- ۴۵..... شاخصهای وابستگی به انرژی
- ۴۶..... درصد وابستگی به ذغال سنگ و مشتقات آن
- ۴۶..... درصد وابستگی به نفت
- ۴۷..... درصد وابستگی به گاز
- ۴۷..... میزان «شدت انرژی»
- ۴۸..... خالص واردات سوخت جامد و نفت
- ۴۹..... خالص واردات برق
- ۴۹..... مصرف ناخالص داخلی براساس سوخت
- ۵۱..... فصل دوم: میزان تولید و واردات انرژی در اتحادی اروپایی
- ۵۱..... گفتار اول: تولیدات اولیه انرژی
- ۵۲..... گفتار دوم: واردات
- ۵۴..... دسترسی به منابع اطلاعاتی

۵۶	فصل سوم: چشم انداز انرژی
۵۷	نفت و گاز
۵۸	ذغال سنگ
۵۹	انرژی هسته ای
۶۰	انرژی های تجدیدپذیری
۶۱	مطلوبیت انرژی های تجدیدپذیری
۶۱	حفاظت از محیط زیست
۶۲	مطمئن تر نمودن تأمین کننده های انرژی
۶۲	رشد و ترقی اقتصاد
۶۳	الکترونیک
۶۳	گرمایش و خنک سازی (سرمایش)
۶۴	حمل و نقل
۶۷	انواع انرژی های تجدیدپذیری
۶۷	بهره انرژی: زیست توده، بیه گاز و سوخت بیه لوژیک
۶۹	انرژی خورشیدی
۷۰	انرژی باد
۷۱	انرژی آبی
۷۲	انرژی بیه وی محرکه آب
۷۳	انرژی حرارت هسته مرکزی زمین و تلمبه گرمایی
۷۴	نگاهی به آینده
۷۴	انرژی هوشمند
۷۴	برنامه استراتژیک تکنولوژی انرژی
۷۶	دورنمای انرژی دهه ۲۰۲۰ تا ۲۰۳۰
۷۷	بخش چهارم: استراتژی های اتحادیه اروپایی برای تأمین امریت انرژی

۷۸.....	امریت انرژی.....
۸۲.....	اولویتیهای استراتژی جدید.....
۸۳.....	اولویت اول: دستیابی به اروپایی با انرژی کارآمد.....
۸۸.....	اولویت دوم: ایجاد بازار یکپارچه انرژی کاملاً اروپایی.....
۹۴.....	اولویت سوم: توانمند سازی مصرف کنندگان و دستیابی به بالاترین سطح بهره و امریت.....
۹۸.....	اولویت چهارم: گسترش رهبری اروپا در نوآوری و تغییر تکنولوژیکی.....
۱۰۲.....	اولویت پنجم: تقویت ابعاد خارجی.....
۱۰۶.....	نتیجه گیری.....
۱۱۱.....	پیوستها.....
۱۱۱.....	پیوست شماره ۱.....
۱۱۲.....	پیوست شماره ۲.....
۱۱۳.....	پیوست شماره ۳.....
۱۱۴.....	پیوست شماره ۴.....
۱۱۶.....	پیوست شماره ۵.....
۱۱۸.....	نقشه ها.....
۱۱۹.....	نمودارها.....
۱۲۰.....	جدولها.....
۱۲۱.....	فهرست منابع فارسی.....
۱۲۲.....	فهرست منابع انگلیسی.....
۱۲۵.....	نشانی وبگاهها.....

مقدمه

چالش انرژی یکی از بزرگترین آزمون‌هایی است که امروزه اروپا با آن مواجه است. افزایش قیمت انرژی و افزایش رو به رشد وابستگی به واردات انرژی، توان رقابتی در اتحادیه اروپا را به خطر انداخته است. تصمیمات کلیدی ای باید اتخاذ شوند تا میزان ایجاد آلودگی را بطور جدی کاهش داده و با تغییرات آب و هوایی مبارزه کنند.

امروز اتحادیه اروپا آماده است تا بصورت یکپارچه و متحد عمل نماید. «استراتژی ۲۰۲۰» یک چارچوب ثابت و جاه طلبانه برای سیاست انرژی اروپا بر اساس پنج رکن عملی فراهم نموده است. استراتژی جدید انرژی اتحادیه اروپا به تلاشهای قابل توجهی در نوآوری های فنی و سرمایه گذاری نیاز خواهد داشت. این موضوع بازاری پویا و رقابتی ایجاد خواهد کرد و به تقویت اساسی از ترتیبات سازمانی برای نظارت و هدایت این پیشرفت ها منجر خواهد شد. این استراتژی امنیت و پایداری سیستمهای انرژی، مدیریت شبکه، تنظیم بازار و انرژی را بهبود خواهد بخشید. این موضوع شامل تلاش های گسترده برای اطلاع رسانی و توانمند سازی مصرفکنندگان داخلی و تجاری است، به منظور درگیر کردن آنها در تغییر به سوی یک انرژی پایدار در آینده، برای مثال با صرفه جویی در انرژی، کاهش ضایعات و تغییر به فن آوری و سوخت های کم کربن. سرمایه گذاری در تولید انرژی کم کربن با ابزارهای مبتنی بر بازار مانند معاملات اوراق بهادار و مالیات، بیشتر تشویق خواهد شد. استراتژی جدید، اولین گام در راستای آماده سازی اتحادیه اروپا، برای چالشهای بیشتری که تا سال ۲۰۲۵ ممکن است با آنها مواجه شود، محسوب می شود. مهمتر از همه، این که استراتژی جدید رهبری و هماهنگی بهتر در سطح اروپا، برای اقدام داخلی و در روابط با شرکای خارجی، را تضمین می کند.

بخش اول

کلیات طرح

فصل اول: روش شناسی پژوهش

بیان مسأله

انرژی خون حیات یک جامعه است. رفاه و رضایت مردم، صنعت و اقتصاد اتحادیه، در گرو انرژی ایمن، مطمئن، پایدار و به صرفه است. در همین حال، آلودگی های مرتبط با انرژی بیش از حدود ۸۰٪ کل انتشار گازهای گلخانه ای اروپا را تشکیل می دهد. بنابراین چالش انرژی یکی از بزرگترین آزمون هایی است که اروپا با آن مواجه است. چندین دهه زمان لازم است تا بتواند راه سیستم های انرژی را به طریقی ایمن تر و پایدارتر تغییر دهد. شکست در دستیابی به یک بازار انرژی اروپایی مناسب، فقط باعث افزایش قیمت ها برای مصرف کننده شده و توان رقابتی اروپا را به خطر می اندازد.

برای ده سال آینده، به سرمایه گذاری هایی در حدود یک هزار میلیارد یورو برای ایجاد تنوع بیشتر در منابع موجود و جایگزینی تجهیزات و ایجاد آمادگی برای رویارویی با چالش ها و تغییر نیازمندی های انرژی، نیاز دارد. تغییرات ساختاری در تأمین و عرضه انرژی، که تا حدی نتیجه تغییرات در تولید بومی است، اقتصادهای اروپا را وادار می سازد تا میان تولیدات انرژی و زیرساخت ها یکی را انتخاب نمایند. نتیجه این انتخاب ها در ۳۰ سال پیش رو و بعد از آن قابل لمس خواهند بود. کمک به گرفتن این تصمیم ها مستلزم سیاستی جاه طلبانه است. به تعویق انداختن این تصمیمات انعکاس وسیعی در جامعه، چه بر روی قیمت ها در طولانی مدت و چه بر روی امنیت، دارد.

سیاست معمول انرژی اتحادیه اروپا حول هدف مشترک در دسترس بودن همیشگی و بدون اختلال تولیدات انرژی و خدمات در بازار با قیمتی مناسب برای همه مصرف کنندگان (خصوصی و صنعتی) می گردد. و در عین حال به اهداف وسیع تر آب و هوایی و اجتماعی اتحادیه اروپا نیز می پردازد. اهداف اصلی سیاست انرژی (امنیت عرضه، توان رقابتی و پایداری) در معاهده لیسبون مشخص شده اند. در این پایان نامه تلاش شده است، سیاستهای پنجگانه اتحادیه اروپایی مورد بررسی قرار بگیرد.

هدفهای پژوهش

در سطح بین المللی به هشدار در مورد منبع کم نفت در آینده توجه کمی شده است. با وجود بحران جدی در تامین گاز که اروپا را در معرض خطر قرار می دهد، هنوز هیچ رویکرد مشترکی نسبت به شریک، تامین کننده و یا کشور های ترانزیت وجود ندارد. پتانسیل برای توسعه بیشتر منابع سوخت فسیلی طبیعی در اتحادیه اروپا، از جمله گاز غیر معمولی، وجود دارد و نقشی که ایفا خواهند کرد باید به طور کامل تعیین شود.

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

امروزه مباحث انرژی در سطح بین الملل بسیار حائز اهمیت است. با رشد اقتصادی کشورها، سیاست تأمین امنیت انرژی مورد توجه دولتمردان قرار گرفته است. کاهش ذخایر طبیعی انرژی از یک طرف و همچنین نیاز به تأمین انرژی بیشتر از طرف دیگر، پژوهشگر را بر آن داشته است تا سیاستهای اتحادیه اروپایی را در حوزه تأمین امنیت انرژی تا سال ۲۰۲۵ مورد بررسی قرار دهد.

سؤالات و فرضیه های پژوهش

سؤال اصلی:

استراتژی های اتحادیه اروپا در جهت تأمین امنیت انرژی خود تا سال ۲۰۲۵ چیست؟

سؤالهای فرعی:

۱. وابستگی و واردات انرژی در اتحادیه اروپا به چه میزانی است؟
۲. میزان تولید انرژی در اتحادیه اروپا چقدر است؟
۳. نوآوریهای تأمین امنیت انرژی خصوصاً استفاده از انرژیهای تجدیدپذیر در اتحادیه اروپا به چه میزان است؟

فرضیه پژوهش

با وجود افزایش مصرف انرژی و همچنین کاهش تولید انرژیهای فسیلی در اتحادیه اروپا، سیاستگذاران اتحادیه اروپا به فکر تأمین امنیت انرژی اتحادیه هستند. وابستگی به کشورهای تأمین کننده انرژی، باعث تشدید نگرانیها شده است. از این رو اتحادیه اروپا با اتخاذ استراتژیهای بلند مدت، به فکر تأمین امنیت انرژی اتحادیه است.

متغیر مستقل و متغیر وابسته

متغیر مستقل: مصرف انرژی، کاهش تولید انرژیهای فسیلی
متغیر وابسته: وابستگی به کشورهای تأمین کننده انرژی، امنیت انرژی

روش پژوهش

توصیفی . تجربی . تاریخی . تحلیلی

روش گردآوری اطلاعات و داده ها

در این پژوهش، اطلاعات و داده ها به دلیل بکر بودن موضوع، از وبگاههای معتبر و همچنین منابع کتابخانه ای و با استفاده از مجلات تخصصی روابط بین الملل و انرژی گردآوری می شوند.

مشکلات پژوهش

در بررسی استراتژی های اتحادیه اروپا تا سال ۲۰۲۵، به جرأت می توان اذعان کرد که منبعی به زبان فارسی وجود ندارد و منابع به زبان انگلیسی و فرانسه قابل استفاده می باشد. جمع آوری اطلاعات خام و جمع بندی آنها نیز از مشکلات این تحقیق می باشد. البته لازم به ذکر است که استفاده از منابع غیر فارسی زبان، از نقاط قوت این پژوهش به شمار می آید.

ادبیات پژوهش

مؤثرترین مقالاتی که در این پژوهش از آنها استفاده است عبارتند از:

۱. Energy 2020
  ۲. Renewables make the difference
  ۳. The European Union's Energy Security Challenges
  ۴. Panorama of energy
- که در بخش منابع توضیحات کامل آنها آمده است.

سازماندهی تحقیق

تحقیق حاضر متشکل از چهار فصل و یک نتیجه گیری است. در فصل اول، بخش اول به کلیات تحقیق پرداخته شده است. در فصل اول، بخش دوم، با توجه به موضوع تحقیق به مباحث تئوریک و نظری که برای آن در نظر گرفته شده، پرداخته می شود. این موضوعات متشکل از مفهوم و ویژگی های امنیت، مکتب کپنهاک، نظریه وابستگی متقابل و در آخر به شاخصهای همگرایی پرداخته شده است. در فصل دوم به زمینه های اقتصادی پیدایش اتحادیه اروپا مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم، وارد بحث اصلی پژوهش شده ایم. مباحث مربوط به انرژی و اتحادیه اروپا پرداخته شده است. موضوعاتی همچون وابستگی به انرژی، واردات انرژی توسط اتحادیه اروپا و میزان تولید انرژی با دقت مورد ارزیابی قرار گرفته است. در فصل چهارم نیز استراتژیهای اتحادیه اروپا در حوزه تأمین امنیت انرژی مورد مطالعه قرار گرفته شده است. در فصل نتیجه گیری نیز، جمع بندی از پژوهش حاضر را خواهیم داشت.

تعاریف عملیاتی، کلیدواژه ها

استراتژی: الگویی بنیادی از اهداف فعلی و برنامه ریزی شده، بهره برداری و تخصیص منابع و تعاملات یک سازمان با بازارها، رقبا و دیگر عوامل محیطی است. طبق این تعریف یک استراتژی باید سه چیز را مشخص کند:

- چه اهدافی باید محقق گردد
- روی کدام صنایع، بازارها و محصولات باید تمرکز کرد
- چگونه برای بهره برداری از فرصت های محیطی و مواجهه با تهدیدهای محیطی به منظور کسب یک مزیت رقابتی منابع تخصیص یابد و چه فعالیت هایی انجام گیرد.

اتحادیه اروپا: یک اتحادیه اقتصادی-سیاسی است که از ۲۸ کشور اروپایی تشکیل شده است. منشأ اتحادیه اروپا به جامعه اقتصادی اروپا که در سال ۱۹۵۷ با توافقنامه رم بین ۶ کشور اروپایی شکل گرفت، باز می‌گردد. از آن تاریخ با اضافه شدن اعضای جدید، اتحادیه اروپا بزرگ‌تر شد. در سال ۱۹۹۳، توافق ماستریخت چارچوب قانونی کنونی اتحادیه را پایه‌گذاری کرد.

اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۹ واحد پول مشترکی به نام یورو را معرفی کرد که تاکنون در ۱۷ کشور جایگزین پولهای ملی شده است.

اتحادیه اروپا با ۵۰۰ میلیون شهروند ۳۱٪ تولید ناخالص داخلی سال ۲۰۰۷ در جهان را تولید کرده است. (۱۵۰۸ تریلیون دلار)

۲۱ کشور از اعضای اتحادیه اروپا عضو ناتو می‌باشند.

امنیت انرژی: به عرضه مداوم و مطمئن با قیمت‌های معقول در حامل‌های انرژی بازگشته و سعی می‌نماید تهدیدات ژئوپلیتیکی، اقتصادی، تکنیکی، زیست محیطی و روانی ناظر بر بازارهای انرژی را کاهش دهد. امنیت انرژی از دیدگاه مصرف‌کنندگان به معنای آن است که اولاً دسترسی آسان و بدون احتمال خطر به منابع نفت و گاز جهانی وجود داشته باشد. ثانیاً این منابع بصورت منطقی دارای تنوع و گوناگونی از لحاظ منطقه جغرافیایی منابع و همچنین مسیرهای انتقال داشته باشند و ثالثاً جریان نفت و گاز عموماً از نقاطی تامین گردند که احتمال ثبات و عدم تغییر در حکومت‌های آنان درازمدت و طولانی باشد. در زمینه امنیت انرژی عدم آشنایی و سوء تفاهم به مقدار زیاد وجود دارد. در کشورهای مصرف‌کننده، عمدتاً امنیت انرژی را معادل استقلال انرژی از واردات از کشورهای دیگر تلقی می‌نمایند و امنیت انرژی معادل امنیت عرضه با تکیه بر تولید داخلی معنا می‌گردد.

امنیت انرژی از جمله مواردی است که مستقیماً با دولت‌ها در واحدهای سیاسی سروکار دارد. گرچه بنگاه‌های بزرگ بین‌المللی نفت و گاز نیز در این زمینه نگرانی‌های خاص خود را دارند، اما انرژی و تامین آن از جمله دغدغه‌های همیشگی حکومت‌ها و دولت‌هاست. پایداری سیستم‌های مربوط به حامل‌های انرژی از جمله شبکه برق هر کشور از نگرانی‌های اصلی هر حکومتی است. برخی کشورها مانند فرانسه برای رهایی از دام انرژی‌های پایان‌پذیر به تولید برق هسته‌ای روی آورده‌اند. انرژی از

جمله مواردیست که با برونی-ها و تبعات آن سروکار دارد. به همین دلیل توجیه مداخله دولت در این بازار بسادگی امکان-پذیر است.

دیگر اینکه مانند هر کالای اقتصادی دیگر، منابع انرژی کمیابند و همچنین در حال کمیاب-تر شدن در طول زمانند. بخصوص منابع انرژی پایان پذیر همچون نفت و گاز و ذغال سنگ که به نظر می-رسد ذخائر آن بدون هیچگونه تردیدی رو به افول است. این خود باعث رقابت در بازار و بالا رفتن قیمت-های این گونه انرژی-ها می-گردد.

و نهایتاً آنکه موضوع ژئوپلتیک در منابع نفت و گاز دارای اهمیت فراوانی است. در حالیکه مراکز عمده مصرف این دو ماده در گذشته عمدتاً غرب صنعتی و در حال حاضر کشورهای اروپایی، آمریکای شمالی و شرق آسیا هستند، ذخائر عمده نفت خام جهانی در خاورمیانه و بخصوص در عربستان سعودی، ایران، عراق و کویت متمرکز است. دو قطبی بودن موضوع تولید و مصرف گاز روشن-تر است. دو کشور روسیه و ایران به تنهایی ۴۰ درصد ذخائر ثابت شده گاز جهانی را در اختیار دارند. در حالیکه جمع کثیری از کشورهای جهان برای استفاده از انرژی با پیامدهای کمتر زیست محیطی به گاز طبیعی روی آورده اند.

فصل دوم: مبانی نظری پژوهش

جهت بررسی مبانی نظری تئوری «امنیت انرژی» ابتدا لازم است بطور خلاصه تئوری امنیت را در حوزه بین الملل مورد بررسی قرار دهیم.

تعریف امنیت و بخشهای آن

کدام ویژگی سبب می شود که در روابط بین الملل چیزی به یک موضوع امنیتی مبدل شود؟ قید «در روابط بین الملل» از آن رو اهمیت دارد که سرشت امنیت در این بستر با معنای این اصطلاح در زبان روزمره یکسان نیست. امنیت بین الملل^۱ با اینکه با «امنیت اجتماعی» یا امنیتی که در مورد پاسداران غیر نظامی مختلف یا کار ویژه های انتظامی مصداق دارد در برخی کیفیات مشترک است معنایی مجزا و خاص خود را دارد که نهایی تر است. بر خلاف امنیت اجتماعی که با مسأله استحقاقات و عادات اجتماعی پیوندهای محکمی دارد امنیت بین الملل ریشه های استوارتری در سنت سیاست قدرتمندانه دارد. اگر چه میان امر داخلی و امر بین المللی تمایز کامل و خشکی وجود ندارد زیرا بسیاری از مثالهای ما بر محور دولت تعیین نمی یابد ولی برخی مدعی هستند که امنیت بین الملل دستور کار مجزا و متفاوتی دارد.

باری بوزان در پاسخ به این سوال که چه چیز سبب می شود امری به یک مسأله امنیت بین المللی مبدل شود معتقد است، جواب را می توان در برداشت نظامی - سیاسی سنتی از امنیت یافت. در این چارچوب، امنیت به بقا^۲ باز می گردد. مطابق این برداشت، زمانی امری به یک موضوع امنیتی مبدل می شود که همچون تهدیدی اساسی برای یک موجود (که سنتا - ولی نه لزوما- دولت متشکل از حکومت، سرزمین و جامعه است) جلوه کند. سرشت خاص تهدیدات امنیتی، توسل به تدابیر فوق العاده را برای مهار آنها موجه می سازد. استناد به امنیت، کلید مشروعیت بخشیدن به کاربرد زور است. ولی به طور کلی تر راه را باز می کند تا دولت برای برخورد با تهدیدات وجودی و اساسی، اعلام بسیج کند یا اختیارات ویژه ای طلب نماید. از دیرباز نمایندگان دولت با بر زبان راندن واژه «امنیت» شرایط اضطراری اعلام کرده و مدعی حق استفاده از تمامی وسایل لازم برای جلوگیری از بروز تحولی تهدید کننده شده اند.

(Waever 1996, 45)

¹ International Security

² Survival

در چارچوب این دستور کار فراخ تر، منظور از دو اصطلاح تهدید وجودی^۳ و تدابیر اضطراری^۴ چیست؟ در عمل، تحلیل گران چگونه می توانند بر این مبنا خط فاصلی میان فرایندهای سیاسی شدن موضوعات و فرایندهای امنیتی شدن آنها بکشند؟ تهدید وجودی را تنها می توان در ارتباط با سرشت خاص موجودیتی که مدنظر است فهمید. در اینجا معیاری جهانشمول در دست نداریم که به یک معنا به عوامل تهدید کننده زندگی فرد انسان بازگردد. کیفیت گوهری هستی در بخش های گوناگون و سطوح مختلف تحلیل بسیار متفاوت است و از همین رو، سرشت تهدیدات وجودی نیز با هم تفاوت بسیار دارد.

بخش نظامی

در بخش نظامی، موجودیت مورد نظر اغلب دولت است هر چند دیگر انواع واحدهای سیاسی هم می توانند مدنظر باشند. همچنین می توان شرایطی را تصور کرد که در آن، تهدیدات مطرح برای بقای نیروهای مسلح موجب شود خود این نیروها به طور مستقل به یک موجودیت مورد نظر در بحث امنیت تبدیل شوند و شاید همچنین، انجام کودتا برضد حکومت موجود و سیاستهایش (اعم از خلع سلاح یا درگیری نومیدانه) را موجه سازد. در بررسی های سنتی امنیت معمولاً هر امر نظامی موضوعی امنیتی تلقی می گردد ولی ممکن است واقعیت جز آن باشد. در بسیاری از دموکراسی های پیشرفته، دفاع از دولت تنها یکی از کار ویژه های نیروهای مسلح است که شاید اصلی ترین کار ویژه عملی آنها هم نباشد. چه بسا این حکومتها ارتشهای خود را هر چه بیشتر برای پشتیبانی از فعالیتهای معمول نظم جهانی مانند صلح بانی و مداخله بشر دوستانه آموزش دهند و به کار گیرند یا فعالیتهایی که نمی توان آنها را تهدیداتی وجودی برای دولت یا حتی اقدامی اضطراری که قواعد عادی را به حال تعلیق در می آورد، قلمداد کرد. (بوزان ۱۳۸۶، ۴۷)

بخش سیاسی

در بخش سیاسی، از دیرباز تهدیدات وجودی برحسب اصل سازنده و اساسی این بخش یعنی حاکمیت و گاه نیز ایدئولوژی دولت تعریف شده است. هر چیزی که شناسایی، مشروعیت یا اقتدار حاکمه دولت را مورد تردید قرار دهد میتواند تهدیدی وجودی برای حاکمیت باشد. در بستر مناسبات هر چه به

³ Existential Threats

⁴ Emergency Measures